

також Ужоцький, оба від доби бронзи; про інші переходи (Тилицький, Дуклянський, Яблоницький) не можна сказати нічого певного.

Праця д-ра Пастернака се перша спроба синтези археологічного знання про оба сточища східних Карпат. Автор провірив матеріал, зібраний попередніми дослідниками, склав власний інвентар знахідок, перевів нову класифікацію культур, — в сумі дістаємо працю, що вперше освітлює доісторичне минуле прикарпатських країн. Дуже цінні є карти різних культур—тепер вже можна перевести порівняння преісторії Галичини з Поділлям і Волинею, які вже давно мали свої археологічні карти, і так все більше наближається до здійснення постулат археологічної карти всієї України.

Праця Яр. Пастернака це докторська дисертація, складена під проводом Любора Нідерле у празькому Карловому Університеті—тому не треба й вияснювати, що автор уживає термін «руські Карпати» і в топографії уживає «урядових» назв. Як зачуваємо, праця має появитися українською мовою в новім, поширенім виданню. *Іван Крип'якевич.*

Проф. Павло Смирнов, Волзький шлях і стародавні Русь (Нариси з руської історії VI—IX вв.). Збірник Історично-Філологічного Відділу, № 75, Української Академії Наук. У Києві, 1928, сс. 228.

Назва нової книги проф. П. Смирнова вказує на тенденцію її автора звязати Волзький шлях з питанням про найстаріших Русів. Але ж автор першому питанню,—про Волзький шлях, віддає порівнюючи значно менше уваги і не йде далі своїх попередників, власне кажучи—Шельонговського та Арне, тим часом як по другому питанню про Русів, він говорить значно докладніше і робить спробу сказати своє наукове слово. Але тут у автора виникає конфлікт між його даними і його висновками: дані—археологічні, літописні, арабські, ісландських саг—дають йому свідчення про перебування Скандинавів у Східній Європі у IX—X вв., а автор, всупереч тому, шукає їх тут ще з VI в. Спроба для цього використати деякі старі легенди про «Реса» й «Руса», як визнає почасти й сам автор (сс. 90, 93, 97 і інші), має дуже малоцінне значіння, та її по суті вживання цих назв старіше від VI в. Нових наукових спроб Н. Я. Марра й Гріма зовсім по иншому поставити питання про походження назвиська «Русь» автор, здається, не знає, бо не торкається їх як і думок старих антинорманістів.

Автор виходить з думки, що Скандинави та «Русь» поняття тотожні, а тим часом на обґрунтованні цієї тези слід було б зупинити особливу увагу, бо вона ж дуже спірна. Теж далі почасти виходить у автора і з «каганатом Русь»: в той час, як Бертинські Анналі дають свідчення за нього від 839 р., а наші вказівки ідуть навіть у XI ст. (назва «каганами» Володимира та Ярослава), автор намагається життя цього «каганату» припинити вже в кінці 20 рр. IX в., себ-то представників Русь в Інгельгеймі вважати за агентів держави, яка вже 10 років тому загинула (пор. сс. 133, 138, 139, 149). Розуміється, що цей давній «каганат» був би для XI—XII вв. забутою старовиною.

Дуже мало підстав має і спроба автора відокремити хронологію «каганата Русь» від «З племен Русь» арабських джерел, що вони освітлюються автором тут, як з «карликові держави», що з'явилися в наслідок розкладу й загибелі «каганату». Але ж знов це питання залишає автор не обґрунтованим і навіть зовсім нез'ясованим тут є низка питань: які стосунки були у цих «карликових держав» середини IX в. (за автором) до Новгородського і Київського князівств тієї ж епохи, що повстали, за автором, в наслідок тих же подій і збудовані були тими ж Русами? Чому ці з «племени» Русь так добре знали Араби і часто згадували, тимчасом як автор надає їм якесь короткотермінове і випадкове існу-

вання? Чому Араби звязували «каганат» лише з Артанією, цеб-то тільки з одним із племін Руси? Чому Скандинави утворили саме «каганат», инакше кажучи, яка доля участі в будіванні «каганату»—в тій чи иншій формі східнього характеру—могла належати Скандинавам? і т. инше.

Взагалі, автор, звертаючи особливу увагу на ролю Скандинавів у Східній Європі і нараховуючи їх тут велику кількість ще з IV в. (чому?), зовсім не бере на увагу інших факторів складного життя того часу Східньої Європи.

Щодо методології роботи, то головну увагу автор звернув на арабські джерела, присвятив їм багацько сторінок, але ж на кожному кроці сперечаючись з фахівцями, він не дає якогось єдиного критерія для встановлення потрібного відношення до цих джерел; наприклад, високо ставлячи Ібн-Хордадбега, він разом з тим і не вірить йому (сс. 99, 112—117 і инші), і т. инше.

Що торкається літопису нашого, то автор зайняв тут взагалі антикритичну позицію відносно його; з особливою прихильністю він ставиться до переказу про покликання Варягів (сс. 150—160) і иноді цілком приймає, як певні історичні факти, навіть дані Татищева—про Гостомисла тощо (сс. 154—158). Не обережніше ставиться автор і до ісландських саг, які він приймає за цілком певні і хронологічно точні історичні джерела (сс. 61 і слід.).

Нарешті зовсім необґрунтованою залишається поставлена автором теза про те, що в X в. Скандинави цілком зденационалізувалися і повернулися на Великорусів. По-перше, проблема утворення великоруської людности не така проста, як гадає автор, і хронологічно фахівцями вирішується инакше, так що тут потрібна б була певна дискусія; по-друге, не зроблено спроби якось пояснити той дивний історичний факт, що великий і дужий на терені Східньої Європи економічно, політично і культурно (за автором) народ Скандинавів ніби-то так легко і швидко загубив свою народність і при тому на рахунок знову утвореної народности; цю тезу слід було докладно обміркувати, а не кидати її в повітря.

Взагалі, сперечаючись иноді зі старими норманістами, автор по суті має явне бажання підсилити їх даними старішого, ніж IX сторіччя, часу. Але ж, на жаль, для цього у нього набралось дуже мало і при тому не досить певного матеріялу. При тому автор пройшов поуз цікавих гіпотез на ту ж тему новішого норманіста О. О. Шахматова, не зачепивши їх, не поцікавився зовсім яфетидологічними роботами акад. Н. Я. Марра, що стосуються до даної теми, і т. инше.

Слід зауважити, що новішу літературу автор далеко не вичерпав, а більш спинявся на літературі XIX в.

Всупереч тому, що зазначає проф. Смирнов (с. 6), його робота, з огляду на малу обґрунтованість поставлених тез, не дає першого розділу історії Росії чи Великоросії (ці назвиська автор ніби-то змішує,—сс. 6, 223 і инші),—це швидше екскурс в історію Східньої Європи взагалі, екскурс, написаний дуже правовірним норманістом, й тому однобічний.

Тимчасом в історії Росії початкова доба її все ще залишається нерозробленою,—та доба, що з'являється ранішою від «образовання великорусского государства», яке освітив А. Є. Пресняков,—доба IX—XII вв., коли на Україні існувала Київська держава.

Володимир Пархоменко.

М. Грушевський, *Історія української літератури*, т. V. Державне Видавництво України, Київ, 1926—27, сс.

Новий том «Іст. укр. літ.» складається з двох частин: перша (сс. 3—204) містить у собі огляд «Культурних і літературних течій на